

kalv og stak hovedet ud af et knasthul; siden blev han manet i en gammel eg (bd. 1), fra stammen flød altid en ækel sort saft, til træet visnede (9). – Man havde set et hvidklædt genfærd gå fra Fælleddgård (mellem Vejle og Kolding) til gammel enligstående bøg på marken; en kvinde begravde sit barn ved træet og ejeren turde ikke fælde det (10). Der stod næsten altid vand i et hult bøgetræ i Kjeldsgårds have, nordlige Salling, en pige fødte i dølgsmål og druknede sit barn i vandet, som genfærd vasker hun det hver nat i træet (11).

Hasselpind med indskårne magiske tegn skulle sættes under bøgbusk (jysk cyprianus; 12). – Der blev o. 1870 set ild i en bøgbusk ved hus på Isted hede, iflg. sagnet lå her en skat begravet (13). – Lindorm plejede at hænge i en bøg på Ølby ås ved Køge (14).

En mand i ledtog med fanden skulle hver nat hen til den hule eller runde bøg i Engelholm dyrehave ved Vejle (15). – Vorherre bestemte, at så længe de unge bøger holder bladene om vinteren, kan djævelen ikke råde (16). En mand havde aftalt med fanden, at han først måtte hente ham, når der ikke var flere blade på bøgetræerne. Da fanden om vinteren kom, kunne manden pege på nogle ungbøger, og han slap fri (Fyn; 17).

Dronningen af Bogø ved Møn fik af kong Hans på Falster lov at beholde sin ø, til en udsæd var høstet, og hun såede bog og agern, heraf fik øen navn (18). Det samme fortælles om Ryslinge bønder: de lånte deres jord af Sofienlund, til der var sået og høstet én gang; træerne blev fældet o. 1830 (19). Sagntypen er også omtalt under eg bd. 1.

LITTERATUR: (1) 107; (2) 1014 4,1911,92f; (3) 875 1926,52; 278 5,1932,188; (4) 488i 4,91; (4b) 357 23; (5) 19 267; (6) 161 1906/23:2090(1914); (7) 488j 4,113; (7b) 161 1930/5:721; (8) 488i 3,375; (9) 488i 5,445; 269b 1,104f; (10) 488j 5,278; (11) 488i 3,376 og 488j 5,258,266,283; (12) 488i 6.1,80; (13) 885 16,1939–40,106f (14) 128 170; (15) 488j 6,29; (16) 488i 2,254; (17) 519 127; (18) 797 1776,47; 310 1857,70; 488j 3,279f; 622b 32; 28 159; (19) 310 2,219.

ANDEN OVERTRO

Den, som bygger af bøg eller pile, har aldrig hverken ro eller hvile (1).

Man måtte ikke undlade at *maje* gården, det bragte den velstand (NSjælland; 2). Aftenen før Kristi himmelfartsdag blev stukket bøgegrene i agrene som værn mod troldtøj (SSjælland; 3).

Man satte bøgegrene i hørren St. Hans aften for at hindre heksene i at lande og ødelægge planterne, når de red til Bloksbjerg (4), eller for at hørren skulle trives godt og blive lang (Sjælland; 5), i kornet for ikke at få aksene svedet = af brandsvampen Ustilago (Jylland; 6).

LITTERATUR: (1) 488d 31; (2) 941e 143f,149; (3) 161 1906/23:586,606; (4) 466 165; (5) 418 60,151; (6) 488f 4,160.

KALENDER- OG VEJRREGLER

Når bogen er grøn og egen grå, skal bonden løbe og så o: er det på høje tid; også: når egen er grøn og bogen grå osv. (Jylland; 1). – Gøgen begynder at kukke, når bogen står grøn (1632; 2). – Rødspætten er skønnest, når bogen er grønnest (3), men »marsvinene forsvinder fra Isefjorden«, når bogen grønnest (1776; 4). – Bøgens nødder skabes natten til Jakobs dag 25/7 (5).

Er en spån af bøg, afhugget allehelgensdag 1/11, våd at føle på, bliver vinteren fugtig, men en tør spån varsler hård vinter (1593ff; 6); våd spån i oktober: hård, tør spån: en mild vinter (7). Er spånen af bøg eller birk, hugget Allehelgensdag, tør: en mild vinter; fugtig: kold vinter (8).

Lyntet slår sjældent ned i bøg: til bøger · skal du søge (9).

LITTERATUR: (1) 488g 1,30; 469 69; (2) 1004 23; (3) 107 1957; (4) 129 112; (5) 891 44; (6) 891 10f; 1004 1632,75; (7) 951b 41; (8) 111 1816,35; (9) 228e 3, 865; 107.

PROSA OG POESI

Som det vigtigste og i løvspring vel også smukkeste løvtræ er bogen vort lands »nationaltræ« og blev 1936 på opfordring sendt til Den internationale Fredshave i La Plata (Argentina) til lige med rødkløver. Bøgens løv symboliserer frejdigt mod, tapperhed og jubel – H. W. Bissen's »Landsoldaten« i Fredericia holder en bøgkvist i hånden.

Bøgen er vort træ, vore skoves hersker, Danmarks yndlingsstræ. Den nordiske bøgskov – hvor klinger det bredt og festligt! Gennem hjertet går noget stort og lyst. – På så mangfoldig måde og til så forskelligartede mennesker taler bogen sit stumme skønhedens sprog, at det er naturligt, at den elskes af alt folket, ja at den betragtes som hellig Kai Hoffmann 1919 (1).

1600- og 1700-t dominerede egen i digternes brug af planter, men i 1800-t overtog bogen

denne førsteplads (2); fra og med Adam Oehlenschläger og især N. F. S. Grundtvig bliver den poesiens hyppigst benyttede træ (3). For Grundtvig var bogen indbegrebet af det danske land og folk, et udtryk for alt skønt og blidt, i hans »Poetiske Skrifter« er rosen og bogen de oftest nævnte planter, brugt henholdsvis 22 og 19 gange (4):

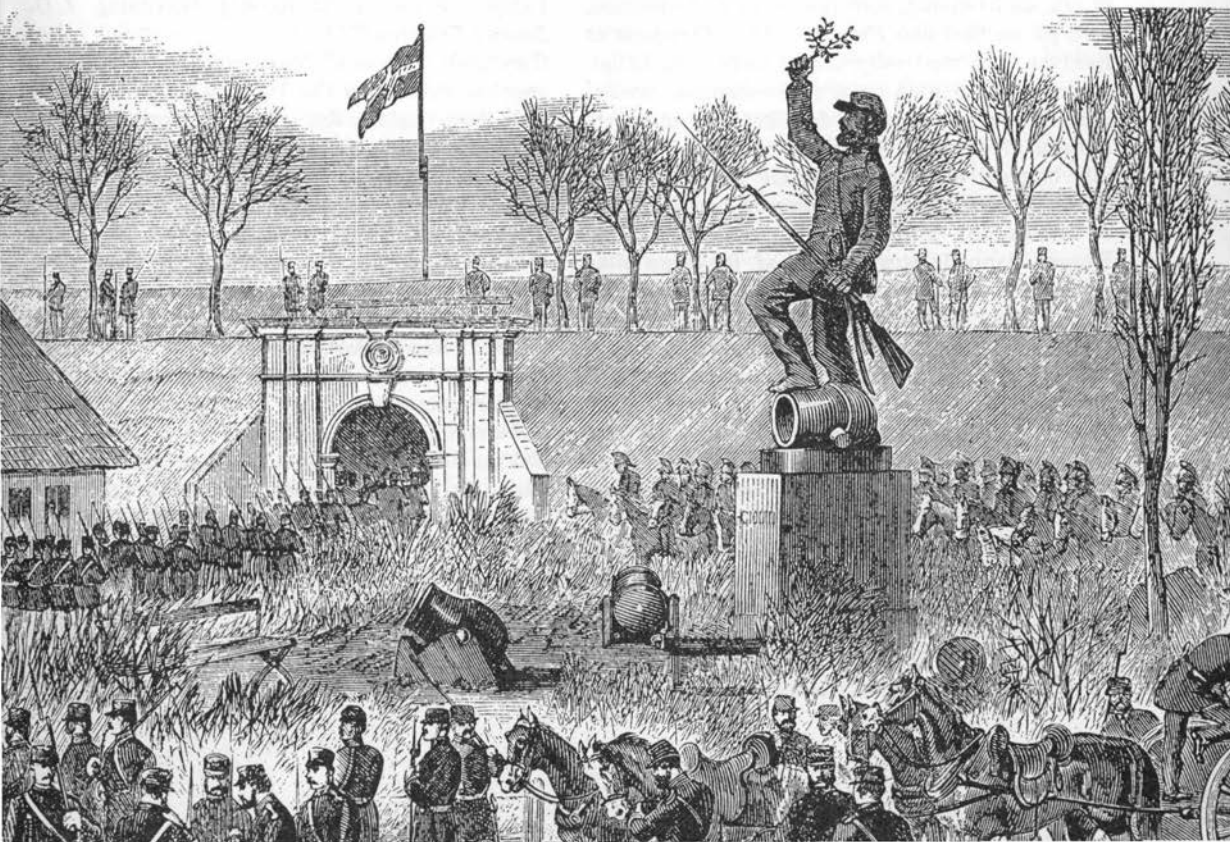
Dansken har hjemme, hvor bøgerne gro – Byg og bøg og dannekvinder, • det er Danmarks herlighed. – Bøgen er det bedste træ • i vor moders vange, • under det er lun og læ, • fryd og fuglesange; • bøgen med det fagre blad, • med den blide krone ... – Jeg det bekender, i Dannevang • for mig allerdejlignst er bøgen.

Men først gennem Oehlenschlägers digtning blev folkets blik åbnet for træets nationale skønhedsværdier: Der er et yndigt land, • det står med brede bøge • nær salten Østerstrand. • • Vort gamle Danmark skal bestå • så længe bøgen spejler • sin top i bølgen blå (1823). – Christian Winthers poesi gjorde Sjællands bøgeskove til de udpræget danske skove, og bøgen har siden været det nationale træ (5).

Guldalderens helt overdrevne brug af bogen som sujet resulterede mod slutningen af 1800-t i en fremdragelse af de »glemte« eller oversete træer eg, lind og især pil og poppel (2). »Bøgen har tidligt imponeret, er trængt ind i bevidstheden næsten som et synonym på danskhed, desværre indtil overmættelse og forbunden med en vis sødlighed, et litterært vomitiv« Johannes V. Jensen (6). – I 185 danske digteres poesi tiåret 1911–20 er bøgen iflg. C. Raunkiær's optælling nævnt eller benyttet som sujet 379 gange og overgås kun af rose og vin (7).

Hvor er der en klosterhal, som frembyder større kølighed end denne i sin udstrakte storhed, med sine nedhængende, duftende grene? – husk vore høje, mægtige bøge, hvor tusinde små skud skyder frem helt op ad stammen, som kunne barken ikke fastholde den stråle af løv, som trænger sig mod toppen og dér vælter ud i et levende blad-tag. – Den vellyst, det må være for svanen at dykke ned i det friske klare hav, har jeg ret følt ved ligesom at dykke mig ind i den danske bøgeskov; den er en naturpragt, der i sin slags kan måle sig med, hvad Syden ejer; selv

Vilhelm Bissens statue af landsoldaten med en bøgere i hånden. Gengivet i Illustrated London News, 1864, efter tegning af en dansk ingeniør Nielsen fra Fredericia.

dens forgængelige skønhed, dens løvfald og vintertid, er kun nye åbenbaringer! *H. C. Andersen*, *De to Baronesser* (1848).

Bøgene [stod] i solbranden og sprang ud, som en fødsel, der strakte sig fra morgenen og op på formiddagen. Knopperne var i forvejen store og gabende med grønne flige ud af svøbet som kræmmerhuse, løvet, der endnu lå i dem med pibede læg, som vingerne på en sommerfugl, inden den forlader puppen, i den varme soledet luft foldede de sig ud og spredte bladene, endnu lidt krøllede og matte, men hele træet grønt fra øverst til nederst *Johannes V. Jensen* (8).

Om foråret, når de første bølgegrene er sprunget ud og lyser gule og dunede i underskoven, bliver skovdybet til et dyb i bogstaveligste forstand, man har fornemmelsen af at være under vandet, i et grønt sælsomt lys med urolige skygger og mystisk flimrer fra lyskilder, som bladene leger kispus med. *Ole Vinding* (9).

Forunderligt lette og luftige, vandret svævende planer af nyfødt, glinsende bøgéløv, ombølget af bukkarduft, overrislet af bogfinketriller *Knud Poulsen* (10). Løvet [lå] endnu som grønne, svævende flager, der kun blev holdt oppe af luften *Hans Hartvig Seedorff* (11). Den ædende stærke spæde grønne farve kommer i vandrette skyer, som svæver gennem den sorte skovs rum, vanvittigt farvede penselstrøg, som leger med rummet, gi'er det dyb og afstande. Det bli'r til et tag, en hvælving, som lyset siler ned igennem, som på en havbund *Piet Hein* (12). Gangene er hvelvet over med udsprungne bøger – et køligt, frådegrønt slør med høje, ranke stammer under, lydefri i barken som var de løbet op i et eneste udbrud af vækst. – Frådegrønne og dejlige står alle bøgerne, og Øresund kaster et lys som fra blå spejle ind over den lysegrønne kyst *Johannes V. Jensen* (13).

Bøgene dannede store lapper af friskgrøn silke på egeskovens garvede skindvams *Sophus Michaëlis* (14). Næst efter en kvinde gives der ikke større behag end de udsprungne bøger *Johannes V. Jensen* (15); en lille impertinent frøken Bøg [har] i morges smidt den brune uldne kjole – flået den af sig, den ligger i stumper omkring hende – og står nu skælvende i sin smule lysegrønne badedragt. Og i dag svømmer bøgerne da i himlens blå hav *Kaj Munk* (16).

I er som giftelystne piger, der i erobringstiden blomstrer, stråler og forjætter. Til tonerne af Skærsommernatsmarchen når I lige akkurat på jeres pragts fulde højde op til alteret, fulgt af begejstringen fra den måbende hob. Som få dage efter kaster deres fedtede grundlovsdags-

madpapirer iblandt jer. Og som den emsige pige lægger I jer ofte dagen efter til at – næh, I ikke engang visner. Blågrønne, støvede og ked-sommelige bliver I ... *Rie Nissen* (17). Den bredbarmede bøg ... skulle vi berømme dig, mon det så mest skulle være for dine ranke stammer, klædt i fingerøn forårsdragt – eller for din lidt matroneagtige skikkelse, når du uhindret breder dig og lidt uforsigtigt og klodset tramper andre ihjel med din skygge. Skulle det ikke allermest være for dine mindste børn, når de trofast kravler rundt i hegnet inderst inde – beskyttet af stærke barnepiger som tjørn, røn og el ... Ingen kan som du lune om hus og have, trofast og smuk til alle årstider – skønnest måske i din brune vinterdragt skærmet af mørke graner *Bodil Friis Nielsen* (18).

Bøgen er skovens mor [jf. eg], men når den har bladdragten på, er den hæmningsløs egoistisk ... dens stamme hviler glat og rank i sig selv, i en moderlig indesluttethed, der ikke lader sig knægte af konkurrence, skygge og kamp, men stædigt holder sig til sit *Villy E. Risør* (19). »Skovulv« har man kaldt bøgen, og den bærer sit øgenavn med rette. Vel ser den så skikkelig, godmodig ud med sin runde, trivelige krone, men den er en ulv i fåreklæder – og hvor Skovulvene trængte frem, enkeltvis eller i flok, fulgte døden med. – Målt med egens højsindede gavmildhed blev bøgen en tyrann, på hvem ordet om Attilas fodspor passer i bogstavelig betydning *J. O. Bøving-Petersen* (20).

(Løvfald): [bladene] bliver som læderet i gode, engelske ridestøvler *Ole Vinding* (9).

»Blodbøg« kaldes det, en slags morian mellem de andre træer, så sortbrune var bladene; det måtte have stærkt solskin, ellers ville det i stærk skygge blive grønt som de andre træer og således miste sin mærkværdighed *H. C. Andersen*, *Hønsegrethes Familie* (1879). »Rødbøgen er sprunget ud!« – en festdag! En glorie af lyst, rødligt guld stråler omkring træet ... hver dag bliver farven i bladene dybere, indtil rødbøgen er færdigklædt som en mørk skønhed til fest i sit fornemme skrud af dybrøde blade *Käthe Asmussen* (21).

Tykke, veldædige bøger ... sødt vil jeg hvile her under din hvelvede krone, · knudrede bøg *Adam Oehlenschläger*, *Faarevejle Skov* (1804). Du stille skov, · hvor bøgenes tag er flettet · som en skærm mod den strålende dag *Holger Rützebeck*, *Så vinder den Svend sin Jomfru* (1925). Bøgen pragtfuld hvelver · sin grønne baldakin *Christian Winther* (22).

Dyrehavsbøgene kupler · sig mørke som støbt i

En efterårsaften i Jægersborg Dyrehave. Træsnit af C.F. Aagaard i Illustreret Tidende 1-10-1871.

malm *Johannes V. Jensen* (23). Løvhavets grønne bølger · køler himmelens glød, · skovduen kurrer – en stemme · sommerlig hed og sød *Arnt Møller* (24); hvor kogler gøgen med lønlig vold · i bøgens klangfulde kirkehaller! *Johannes V. Jensen* (16). Dens duft kan fylde hvert duftløst sind, · I tumlen toner dens stilhed ind. · Og mosset er så tålmodigt blødt. · Og gøgen kukker – tungt, fjernt og sødt. · · O pinseøndag – o sommerglans! · En bølgegren og en blomsterkrans! · Jeg er kun én i den store strøm [mod skoven], – · den samme rus og den samme drøm *Kai Hoffmann* (25). Dejlig er skoven ved pinse, når bøgenes kroner · kupler en højtidsfuld kirke, hvor lovsangen toner. · Vårvinden orgler igennem de grønne portaler, · stiger og bruser med herlige skønne koraler, · Under de hvalvede krypser går lyset i strømme *Imm. Michelsen* (26).

Der er på jord ingen fyrstepragt · så skøn som ungbøgens forårsdragt. · · Hvor spæd og kølig en duft, å mærk – · den gør beruset og svag og stærk – · og inderst har hun så fin en særk · af lys og skygge i kniplingsværk *Axel Juel* (27). Det

lyser gennem løvet som gennem grønne ruder, · der går en kølig brise i skovens katedral · blandt bøgens lyse søjler ... *Aage V. Reiter* (28).

Som en gylden-grønlig tåge · om de lilalyse stammer · svæver bøgeløvet ned fra · himlens skybesatte rammer · og som trilled guldkrystaller · ud af tågens grønne gange · klinger klare fuglesange *Knud Wiinstedt* (29), det svævende, det grønne brus · af netop bristefærdigt løv. · Hvor er dog verden skøn at se! · Hvor dyrebart at leve! *Mogens Lorentzen* (30); grøn titter knoppen af sit gem, · ret som en musling, der på klem · åbner de brune skaller *Ernst v. d. Recke* (31). Ved morgen kasted du de brune skæl · lig millioner sommerfugle-pupper! · hvert lille dunet blad krøb ud af hammen. – Se, bøgen dækker op sin disk · med grønne kræmmerhuse *Chr. Richardt* (32), grønlig-gule · kræmmerhusenes gyldne tutter · med en frynse, fin som tanken, · der kan vække hjertebanken, · som de dun, der lysner smilet · om en kruset pigemund *Holger Drachmann* (33); ungpigekysk som bøgenes · silkegrønne kroner *Thorkil Barfod* (34). Bøge smiler med vårlys bræm · så ungdoms-

slanke i soldags ynde, · så kvinde-vege i stormesus, · så klage-trætte i uvejrs brynde · og aldrig toner som orgelbrus *Erich Erichsen* (35), sml. eg (bd. 1). Hvor bølgen larmer højt fra sø · om Danmarks gamle rige, · hvor bøgen kranser land og ø · som uskyld slettens pige *Chr. Wilster* (1827). Der er en pige i bølgehvelvet, · hver gang de grønnnes, de svale træer. · Let ånder løvdybet. Lyt til skælvet, · som sødt forråder, at hun er nær. *Piet Hein* (36). Bøgen hedder Hjertenskær, · hun er så rank og skær, · hun er så jomfrufin · i sit lysegrønne lin *Olaf Gynt* (37). Bøgen, bruden, står og bruser · i sin svale yndighed *Fredrik Nygaard* (38).

Ah Gud, hvor var bøgerne lyse i dag, · som grønne små viftende silkeflag! *Thorkil Barfod* (39). Frisk og grønt er håbet i vort hjerte · som bøgeskoven, når den springer ud *Hansigne Lorenzen* (40). Ud over landet om høj bag høj · bruser dens lette skum. · En hvisken går gennem det lysgrønne læ, · bøgen, bøgen! · En dag er al Danmark et lykkeligt træ: bøgen. *Piet Hein* (41). Vi synger, mens vi plukker af det grønne bølgeløv, · og vi fletter Danmarks sommer i vor hat *Svend Rehling* (42).

Brus nu, tingerå bøgestammer, over svale anemoner, · vug nu alle grønne grene, luft nu, blad, den skære hud *Ludvig Holstein* (43). Som en bro i det blå er min luftige bue. · Som et tin slutter barkbrynjen stramt om min arm. · I min krone er skjul for den rugende due, · som vil rede sin seng i en kløft ved min barm *Ludvig Holstein* (44).

Det træ har kronen båret, · af dansken dronningkåret · som hersker over skov og krat · i mangel sommers solskin · og sødmediset nat *Olaf Gynt* (37). For græsset skygger den svajende bøg, · thi sprængt er egenes grå tyranni. · Ind under korntunge bakkestrøg · bor en nation, som er glad og fri [bøgen = bønderne, egen = herremændene] *Sophus Claussen* (45). Og er der lidt mageligt ved svendene her: · det kommer af de skyggefulde bøgetræer! *Chr. Richardt* (25). Dig skyldes det mest, når den danske mand · altid har tænkt sig det gamle land · som en skøn og bevarende kvinde *Victor Dantzer* (46). Bøgetræ i en fremmed vår [Italien], · det har vi begge sandet, · ét sekund er som dag og år · i drømmen om moderlandet *Hans Ahlmann* (47).

En blodbøg højt sin krone bær' · med løvets dunkle bronceskær, · blandt Nordens blonde bøgetræ'r · en fremmed, sydlandsk type *Otto C. Fønss* (48).

St. St. Blicher, Bøg (1844; 49); Victor Dantzer, Bøgen (46); Otto C. Fønss, Blodbøg (50); Vil-

helm Gregersen, Dejlige Bøgskov (51); Piet Hein, Pinseløvet (52); Kai Hoffmann, Den grønne Skov (25); Ludvig Holstein, Forårsbøgen (44); Axel Juel, To Bøgetræer (27); Johannes Jørgensen, Bøgskov (53); Chr. Richardt, Skovens Saga (54)

LITTERATUR: (1) 386i 26-28; (2) 754 58; (3) 173 1932-33,52; (4) 754b 104,106; (5) 312 16; (6) 961 7; 433l 158; (7) 665k XII.2; (8) 433x 164; (9) 979 13,17; (10) 730c 36; (11) 821j 7; (12) 361g 145; (13) 433t 193,203; (14) 600b 234; (15) 433l 159; (16) 616b 202f; (17) 64 7/11 1950; (18) 455 3/9 1950; (19) 774 37; (20) 961 143f; (21) 64 17/4 1954; (24) 980e 93; (23) 433k 37,45; (24) 621 157-59; (25) 386d 17; (26) 601 21f; (27) 447b 25; (28) 761b 37; (29) 976d 47; (30) 556d 49; (31) 758 10; (32) 766 43, 766g 65; (33) 203d 33; (34) 48c 19; (35) 218 47; (36) 361e 14; (37) 316b 11,55; (38) 664b 32; (39) 48b 13; (40) 554 11; (41) 725 12/5 1951; (42) 759c 39; (43) 397c 75; (44) 397h 16; (45) 131 3; (46) 179 79f; (47) 9d 30f; (48) 283h 19; (49) 78d 28,151; (50) 417 nr. 5, 1901; (51) 307d 33; (52) 361f 28; (53) 463g 41-43; (54) 766g 65-68.

Ægte Kastanie, *Castanea sativa*

Højt træ med aflange, blanke, skarpt tandede blade, lange rakler og i hver langpiggede frugtskal tre store brune nødder. Vildtvoksende i Balkanlandene, måske også de sydlige Alper; plantet i haver og parker, især på øerne, og hist og her i skove.

Kastanie begyndelsen af 1400-t ff (castane, castan) gennem latin fra græsk kastanea og måske oprindelig et lilleasiatisk ord. *Maroner*, *maronkastanie* 1795ff af fransk marron = spiselig kastaniefrugt; *kastaniebøg* 1798-1820, træet blev opfattet som en art bøg.

LITTERATUR: 689 1,295.

HISTORISK

Træet blev rimeligvis indført allerede i munke-tiden; barken nævnes i lægeråd fra begyndelsen af 1400-t (1). Herluf Trolle skriver 1558 til Birgitte Gøye og beder hende opbevare 20-30 kærner i sand i kælderen på Herlufsholm (2); 1569 plantede man ægte kastanie i Skanderborg dyrehave, nødderne var en populær spise ved hoffet (3), 1579 leveres 1 td. kastanier til en adelsmand i Odense (4). 1648 oplyses, at træet tilsyneladende trives godt, stammen kan være